

Sisällys

Esipuhe <i>Jukka Mäkelä</i>	15
Lukijalle <i>Juha Jämsä</i>	17

Osa 1

Moninaisuuden kohtaaminen – taitoa ja tietoa

Mitä moninaisuuden kohtaaminen vaatii ja antaa? <i>Juha Jämsä</i>	20
Lähtökohtana moninaisuuden olettaminen ja vapautunut avoimuus	21
Tavoitteena lapsen kokemuksen ymmärtäminen	23
Suomalaiset sateenkaariperheet <i>Juha Jämsä</i>	26
Sateenkaariperheiden vähemmistöaseman erityisyyksiä.....	28
Mallien puute ja yhteiskunnan asenteet.....	28
Lapsiperheen perustaminen ja ulostulo.....	29
Seksuaalinen suuntautuminen.....	30
Heteroseksuaalisuus	30
Homoseksuaalisuus.....	31

Biseksuaalisuus	31
Itsemäärittelyoikeus	31
Heteronormatiivisuus ja homofobia.	32
Sukupuoli-identiteetti ja sukupuolen ilmaisu	34
Transsukupuolinen.	35
Transgender	35
Transvestiitti.	35
Intersukupuolinen	36
Perheiden moninaiset rakenteet	36
Ydinperheitä.	37
Uusperheitä	38
Yhden vanhemman perheitä.	38
Etävanhemman perheitä	39
Apilaperheitä	40
Sateenkaariperheiden määrä.	43
Intersukupuolisuus ja transihmisyyys <i>Maarit Huuska</i>	48
Miten sukupuolen moninaisuutta on selitetty?	49
Eriytynyt sukupuoli lapsella	50
Intersukupuolisuus	51
Transsukupuolisuus ja sukupuolen korjaus.	53
Transgender – identiteettinä ja sukupuolisena kokemuksena.	55
Transvestisuus.	57
Juridinen ja yhteiskunnallinen tilanne <i>Juha Jämsä</i>	60
Juridinen vanhemmuus ja juridinen huoltajuus.	62
Juridinen vanhemmuus.	62
Juridinen huoltajuus	63
Huoltajuus ja vanhemmuus sateenkaariperheissä	64
Perhesuhteiden suojan parantaminen.	66
Perhevapaisiin liittyvien puutteiden korjaaminen	69
Homoseksuaalisten vanhempien lasten kehitys <i>Tytti Solantaus</i>	72
Tutkimustietoa 70-luvulta alkaen	74
Tutkimusten taustalla usein ennakkoluulot	75
Vanhemman mielenterveys ja kyky vanhemmuuteen.	76
Lapsen seksuaalinen kehitys.	76
Lasten psykiatriset oireet	78

Kiusaaminen ja lasten sosiaalinen kehitys.	79
Esimerkkejä tehdyistä tutkimuksista.	80
Olisi tutkittava kaikkien perheiden vahvuuksia ja haavoittuvuuksia	83
Sateenkaariperheiden kokemuksia palveluista <i>Juha Jämsä</i>.	86
Palveluihin liittyviä puutteita	87
Ennako-oletukset.	89
Vanhemmuuden tukeminen	89
Parisuhteen tukeminen	89
Transihmisten kokemukset palveluista	90
Perusterveydenhuolto <i>Tiia Aarnipuu</i>	91
Erikoissairaanhoido	93
Palvelukokemukset eri puolelta Suomea.	94
Palveluiden käyttämättä jättämisen syyt	95
Syrjinnän pelko	96
Onnistumisen pakko	97
Ammatillisia työkaluja moninaisuuden kohtaamiseen <i>Juha Jämsä</i>	98
Luottamus ja luottamuksen rakentaminen.	99
Ennako-oletusten tunnistaminen	102
Moninaisuuden olettaminen	104
" Ei meillä ole " -harha	105
Kaalettamisen ongelma.	107
Kysyminen ja kuunteleminen.	108
Avointen kysymysten esittäminen	108
Aktiivinen kuunteleminen.	110
Tietämättömyyden hyväksyminen	110
Sisällyttävän kielen käyttäminen.	111
Reflektiivinen ammatillisuus	112
Syrjinnän pelkoon vastaaminen.	114
Palveluiden kehittäminen	115
Tiedottaminen ja aktiivinen kutsuminen.	115
Hyvinvoiva lapsi – koko perhe asiakkaana	116

OSA 2

Sateenkaariperheiden kohtaaminen käytännön työssä

Perusterveydenhuolto ja erikoissairaanhoito <i>Juha Jämsä</i>	120
Perheen huomioiminen ja tukeminen terveydenhoidossa	121
Potilastietojen kerääminen ja tallentaminen	123
Tiedonsaanti ja vierailumahdollisuudet	126
Hoitopäätökset ja hoitamatta jättämispäätökset	127
Potilaan oikeudet	128
Perusterveydenhuollon tehtävät	
sukupuolen korjaushoidoissa <i>Antti Karanki</i>	129
Kunnioitus ja avuntarpeeseen vastaaminen	130
Moniammatilliseen työryhmään ohjaaminen	130
Kirurgisten jälkitilojen hoito, hormonihoito ja muu hoito	132
Asialliset potilasasiakirjat	133
Hedelmöityshoidot <i>Juha Jämsä</i>	136
Vaihtelevista käytännöistä ennakoitaviin hoitoprosesseihin	138
Luovutetut solut ja transnaisen sukusolut	139
Sijaissyntyys	140
Myönteisen hoitokokemuksen luominen	143
Perhevalmennus <i>Juha Jämsä</i>	146
Moninaisuutta olettava puhetapa ja kohdennetut puheenvuorot	147
Ryhmiiin jakautuminen tarkoituksenmukaisesti	150
Myönteisen perhevalmennuskokemuksen luominen	151
Synnytyssairaala <i>Juha Jämsä</i>	155
Osastolle saapuminen	157
Perheen huomioiminen ja tukeminen	158
Vanhemmuuden, vanhempien perheidentiteetin	
ja parisuhteen tukeminen	162
Kaavakkeet, tilanjako ja ohjeistus	165
Myönteisen sairaalakokemuksen luominen	166
Äitiys- ja lastenneuvola <i>Juha Jämsä</i>	172
Perheen huomioiminen ja tukeminen	173
Vanhemmuuden ja parisuhteen tukeminen	176

Kaavakkeet, tilanjako ja ohjeistus	178
Myönteisen neuvolakokemuksen luominen	179
Kasvatuskumppanuus ja lapsen perheidentiteetti <i>Juha Jämsä ja Marita Karvinen</i>	182
Kasvatuskumppanuuden rakentaminen	183
Vanhempainillan järjestäminen	187
Lapsen perheidentiteetin tukeminen	189
Miten puhua perheiden moninaisuudesta eri-ikäisten lasten kanssa? <i>Marita Karvinen</i>	192
Leikki-ikäiset lapset (0–7 vuotta)	193
Alakouluikäiset lapset (6–13 vuotta)	197
Yläkouluikäiset lapset (12–16 vuotta)	198
Nuoret ja nuoret aikuiset (15-vuotiaista alkaen)	203
Päivähoito ja muu varhaiskasvatus <i>Juha Jämsä</i>	207
Perheiden tukeminen kasvatustehtävässä	208
Lapsen todellisuuden ja identiteetin tukeminen	210
Perheiden ja sukupuolten moninaisuus	211
Perhepäivähoito	213
Varhaiserityiskasvatus	214
Avoin varhaiskasvatus	214
Evangelisluterilaisen kirkon varhaiskasvatustyö	216
Moninaisuuden kohtaaminen	217
Yhdenvertaisuuskasvatus	218
Kastekumppanuus	219
Koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminta	220
Koulu <i>Marita Karvinen</i>	222
Sateenkaariperheen ja koulun yhteistyö	224
Moninaisuus ja opettajan ammatillinen kehittyminen	227
Sateenkaariperheen lapsi ja nuori koulussa	230
Oppimisympäristön turvallisuus	234
Oppilashuolto <i>Juha Jämsä</i>	242
Yksilötason työskentely	243
Yhteisötason suunnitelmat ja toimenpiteet	245
Kiusaaminen kuriin yhteistyöllä ja nollatoleranssilla	246

Nuorisotyö <i>Anders Huldén</i>	249
Nuorisotyön arvot ja nuorisotyöntekijän rooli	251
Sateenkaariperheet nuorisotyön asiakkaina	252
Heteronormatiivisuus kaikkia nuoria koskettavana ilmiönä	254
Vinkkejä sateenkaariperheen nuoren kohtaamiseen	256
Moninaisuudelle tilaa ryhmästä	258
Miten muodostamme identiteettimme?	258
Puutu aina ikävään kielenkäyttöön	259
Puutu häirintään ja ahdasmielisiin väittämiin	261
Näytä tukesi visuaalisesti	261
Tuo toimintaan moninaisuuteen liittyviä teemoja	263
Kirkon nuorisotyö	265
Intersukupuolisten ja transihmisten kohtaaminen <i>Maarit Huuska</i>	267
Intersukupuolisen lapsen vanhempien tukeminen	268
Tyttö kuin poika tai poika kuin tyttö	271
Transsukupuolisuutta pohtivat nuoret	273
Transihmissyyden kohtaaminen mielenterveytyössä	275
Transvestisuuden tai transsukupuolisuuden esiintulo parisuhteessa ...	278
Lapsen huomioiminen ulostulokriisissä	280
Transsukupuolisuus ja perheen perustaminen	281
Mielenterveytyö <i>Juha Jämsä</i>	285
Sateenkaariperheiden mielenterveyden uhat	286
Vähäinen tuki vanhemmuudelle	286
Vähäinen tuki parisuhteelle	286
Syrjinnän pelko	288
Onnistumisen pakko	288
Työttömyys ja taloudellinen asema	288
Työn ja perhe-elämän yhteensovittaminen	289
Sateenkaariperheet psykiatrisissa palveluissa	289
Psykososiaalinen auttamytyö	290
Sosiaalihuolto <i>Juha Jämsä</i>	294
Ehkäisevä sosiaalihuolto ja sosiaalityö	295
Yksilöllinen kohtaaminen	296
Asiakkaan oikeudet ja sosiaaliamies	298

Perheneuvonta <i>Juha Jämsä</i>	300
Perheneuvontaan hakeutuminen	301
Vuorovaikutussuhteiden ongelmat	301
Parisuhdeväkivalta <i>Johanna Pakkanen</i>	302
Päihteidenkäyttö	305
Myönteisen perheneuvontakokemuksen luominen	306
Vertaistuen merkittävyys	307
Moninaisuutta huomioivien työtapojen kehittäminen	308
Lastensuojelu <i>Juha Jämsä</i>	312
Perheen huomioiminen ja tukeminen	313
Lapsen tosiasiallisen hyvinvoinnin taustalla tosiasialliset ihmissuhteet	314
Lastensuojelutarpeen ja huostaanoton tarpeen arviointi	315
Laadun varmistaminen ja oikeusturva	315
Sateenkaariperhe adoptio- ja sijaisperheenä <i>Juha Jämsä</i>	317
Lastenvalvoja <i>Juha Jämsä</i>	322
Isyyden selvittäminen naisparien ydinperheissä	323
Huoltajuus-, elatus- ja tapaamissopimukset apilaperheissä	325
Elatustuki naisparien ydinperheissä	328
Lasten ja perheiden kanssa työskentelevien koulutustarpeet <i>Juha Jämsä</i>	330
Kirjallisuutta	333
Kirjoittajat	335

Sateenkaariperheiden historiaa

Puolittain näkymättömissä	33
Murros perhekulttuurissa	43
Sateenkaariperheiden yhdistys perustetaan	45
Uudenlaisia sateenkaariperheitä.	68
Hiljalleen kehittyvä lainsäädäntö	70
Palveluita ryhdytään kehittämään	85

Tiivistelmät

Luottamuksen osa-alueita hyvinvointipalveluissa.	100
Tapoja rakentaa luottamusta	101
Miten muistamme olettaa moninaisuutta?	105
Miten kysyä avoimia kysymyksiä?	109
Pohjoismaisia standardeja sairaalassa olevien lasten hoitoon.	122
Tarpeellisia tietoja asiakkaan läheissuhteista	125
Muistilista terveydenhuollon yksiköille	134
Hedelmöityshoidoissa huomioitavaa	145
Seksuaali- ja lisääntymisterveyden edistämisen tavoiteohjelman suosituksia perhevalmennuksen sisällöksi.	153
Synnytyssairaalassa huomioitavaa.	169
Kasvatuskumppanuus opetussuunnitelmissa ja strategioissa	184
Kysymyksiä kasvatuskumppanuuskeskustelua varten.	186
Lapsen perheidentiteetin tukemisen tapoja.	191
Homotteluun puuttuminen	237
Oppilashuollon yhteisötason työskentely.	245
Transasiakkaan kohtaaminen	276
Setan Transtukipisteen palvelut	283
Parisuhdeväkivaltaan puuttuminen	304
Perimmäinen kysymys adoptioneuvonnassa ja perheselvityksessä	318

Tehtävät

25, 46, 102, 108, 109, 114, 135, 153, 171, 206, 221,
238, 239, 248, 259, 260, 262, 264, 293, 309, 321

Vinkit oppitunneille

Äidinkieli	224
Vieraat kielet	226
Uskonto ja elämäkatsomustieto sekä psykologia	228
Ympäristö- ja luonnontieto, biologia ja maantiede	230
Matematiikka, fysiikka ja kemia	232
Historia ja yhteiskuntaoppi	233
Musiikki, kuvaamataito ja käsityö	235
Liikunta, terveystieto ja seksuaalikasvatus	236

Suosittelavaa luettavaa

47, 59, 84, 117, 154, 171, 181, 221, 240, 266, 284, 293, 299, 305, 311, 316, 321